

تاثیر فضای مجازی بر کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز

مریم بردبار^۱، کرامت اله راسخ^۲، محمد کاظم کاوه پیشقدم^۳

چکیده:

پژوهش حاضر در صدد است تاثیر فضای مجازی بر کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز را بررسی نماید. روش این پژوهش توصیفی-همبستگی است. جامعه پژوهش دختران مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۴ می‌باشد و جهت تعیین حجم نمونه با توجه به مشخص بودن حجم جامعه از فرمول تعیین حجم نمونه کوکران استفاده شد که حجم نمونه ۳۷۵ تعیین شد و پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی ساده در بین نمونه آماری توزیع شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است و پایایی آن به وسیله آلفای کرونباخ (۰/۸۹۲) مورد تایید قرار گرفت. پس از اطمینان از قابل قبول بودن نرمالیتی متغیر وابسته از روش رگرسیون تک متغیری، رگرسیون چندمتغیری و تحلیل واریانس یک طرفه برای آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. نتایج بیانگر تایید نقش کاربری فضای مجازی و ابعاد آن در کنشگری سیاسی- اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز بود، هم‌چنین شواهدی در تایید نقش کاربری عضویت در فضای مجازی، نوع نگرش به محتوا در این فضا، میزان مشارکت در فضای مجازی و سال‌های حضور در فضای مجازی در کنشگری سیاسی- اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز بود و ۳ فاکتور رشته تحصیلی، محل سکونت و رفاه اقتصادی بر کنشگری سیاسی اجتماعی جامعه هدف اثرگذار نبودند.

واژگان اصلی: فضای مجازی، کنشگر، کنشگری، کنشگری سیاسی اجتماعی، دانشجویان، دانشگاه آزاد شیراز.

۱. گروه علوم سیاسی - جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

۲. گروه جامعه‌شناسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)

۳. گروه علوم سیاسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

مقدمه

در عصر حاضر مظاهر مشارکت بسیار گسترده است تا جاییکه حتی ارسال پیامک سیاسی نیز مصداقی از مشارکت سیاسی تلقی می‌شود. با این حال در این تحقیق مشارکت‌هایی مانند حضور در پای صندوق رای گیری، فعالیت‌های حزبی و انجمنی و شرکت در میتینگ‌ها بررسی شده است که می‌توان آنها را به عنوان نمونه‌هایی از مشارکت سیاسی سستی نام برد. بر اساس یافته‌های این پژوهش مشخص شد که بین مقدار استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و درصد مشارکت کاربران رابطه‌ای معنادار و منفی وجود دارد. به این معنا که با افزایش مقدار استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، درصد مشارکت مردم در عرصه‌های مختلف سیاسی، نهادی و غیرسیاسی کاهش می‌یابد (یزدی، ۱۳۹۵: ۱۲۶).

مشارکت در این مقاله به دو دسته مشارکت سیاسی نهادی و غیررسمی تقسیم شده که در همه این موارد رابطه منفی و معناداری وجود داشته است.

پژوهشگران بر این باورند که مهمترین دلیلی که موجب می‌شود کسانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند مشارکت کمتری در امور سیاسی داشته باشند، این است که به طور معمول سطح نارضایتی این افراد از بقیه مردم بالاتر است. به این دلیل که به طور معمول سطح نارضایتی این افراد از بقیه مردم بالاتر است و همچنین عموماً قشر تحصیل کرده و مرفه جامعه از فضاهای مجازی بیشترین استفاده می‌کنند، بر اساس یافته‌های قبلی سطح سرمایه اجتماعی و رضایتمندی کمتر و احساس تعلق کمتری به حکومت دارند. به طور کلی به نظر می‌رسد شبکه‌های اجتماعی مجازی ماهیت مشارکت به طور عام و مشارکت سیاسی به طور خاص را دگرگون کرده است. از این رو احتمال فراگیر شدن این تغییر مشارکت از فضای اجتماعی واقعی به فضای مجازی در آینده دور از ذهن نخواهد بود (سجادی، ۱۳۹۶: ۱۴۷).

تحولات سیاسی در پی رایج شدن وسایل ارتباط جمعی جدید به ویژه اینترنت با گسترش قلمرو عمل رسانه‌های جمعی، امکان دخالت در جهت‌دهی رویدادهای سیاسی توسط صاحبان رسانه‌ها را افزایش داده است. برای مثال رویدادهای چین و تظاهرات سیاسی دانشجویان جریان فتنه انگیز انتخابات دهمین دوره ریاست جمهوری ایران و چگونگی پوشش خبری آن توسط رسانه‌های غربی و یا پوشش خبری تظاهرات سراسری در فرانسه و انگلیس و نیز انقلاب‌های خاورمیانه که از تحرکات فضای مجازی سرچشمه گرفته و موارد متعدد دیگر که در هر یک آنها شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای و بسیاری دیگر، افکار عمومی جهان را در شناخت این رویدادها به نفع طیفی خاص ساماندهی می‌کردند. از نظر رابردار و همکاران در میان اشخاص تحصیل کرده مردان، افراد با سن بیشتر، اشخاص دارای

منزلت اجتماعی اقتصادی بالاتر، اشخاص حرفه‌ای، مدیران اجرایی و سایر کارکنان یقه سفید یا دفتری به دلیل دسترسی بیشتر به منابع سیاسی و مهارت بالاتر در استفاده از منابع سیاسی انگیزه بیشتری برای مشارکت دارند (دال و استاین بریکنر، ۱۳۹۴: ۲۰۹-۲۰۸).

برانکو و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله رسانه‌های اجتماعی به عنوان استراتژی برای جنبش‌های اعتراضی در عصر کنترل دولت‌ها نتایج نشان دادند فناوری رسانه‌های اجتماعی سطح بی‌سابقه‌ای از شفافیت را ایجاد کرده است که اجازه می‌دهد بی‌عدالتی‌های اعمال شده توسط دولت‌ها در پلتفرمی بین-المللی به اشتراک گذاشته شود. این امر در نهایت به انتقال قدرت به مردم در مواقع ناآرامی و اعتراضات اجتماعی منجر شده است. علی قلیف و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با موضوع نقش شبکه‌های اجتماعی در دولت الکترونیک خطرات و تهدیدات اذعان کردند که رواج شبکه‌های اجتماعی در میان کاربران امکان تبدیل مدیریت دولتی به شکل حکومت باز و تغییر روابط دولت و شهروندان را فراهم می‌کنند. هرسیچ و ربیعی نیا (۱۴۰۲) در مقاله شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی در قالب سه مضمون کلی هنجارسازی، بسیج و سازماندهی و واکنش میدانی بر جنبش‌های اعتراضی تأثیر می‌گذارد. عبدالرحمانی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با موضوع بررسی رابطه کاربرد کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات اذعان داشتند که افزایش مطالبات اجتماعی ترغیب مردم حمایت بین‌المللی از معترضان بزرگنمایی سیاه‌نمایی و انتشار اخبار دروغین و شایعات با گرایش به اغتشاشات ارتباط دارد. خانیکی (۱۳۹۷) در مقاله نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه جامعه مدنی ایران می‌گوید بر اساس نتایج این مطالعه چالش‌های شبکه‌های اجتماعی در ایران شامل کارکرد اخبار نادرست، شایعه، سرریزی اطلاعات انبوه، خلق مجازی حباب گفتگو، وجود همبستگی کاذب، درگیری در فضای مجازی، دور شدن از فعالیت‌های مدنی واقعی، غلبه مشارکت مجازی و ابزار ارائه و خودنمایی می‌باشد.

فضای مجازی به محیطی اطلاق می‌شود که از طریق اینترنت و فناوری‌های دیجیتال ایجاد شده و کاربران می‌توانند در آن به تبادل اطلاعات، برقراری ارتباط و فعالیت‌های مختلف پردازند. این فضا شامل شبکه‌های اجتماعی، وب سایت‌ها، انجمن‌ها و بازی‌های آنلاین است و تأثیرات گسترده‌ای بر زندگی روزمره افراد و جوامع دارد. باید خاطر نشان کرد که فضای مجازی به عنوان یک پدیده نوین، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر زندگی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع معاصر دارد. این فضا با فراهم آوردن بسترهای جدید برای ارتباطات و تعاملات اجتماعی به ویژه در میان جوانان و دانشجویان

تغییرات اساسی در نحوه کنشگری و مشارکت سیاسی-اجتماعی آنها به وجود آورده است. دانشجویان در ایران به ویژه در دانشگاه‌ها به عنوان قشر تحصیل کرده و آگاه در به کارگیری فضای مجازی برای ابراز نظرات و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی نقش برجسته ایفا می‌کنند. کنش‌گری سیاسی اجتماعی به مجموعه فعالیت‌ها و رفتارهای اطلاق می‌شود که فرد یا گروهی با هدف تاثیرگذاری و فرهنگ‌های سیاسی و اجتماعی انجام می‌دهند. این کنشگری می‌تواند شامل مشارکت در انتخابات، حضور در اعتراضات، فعالیت‌های خیریه یا ابراز نظرات در رسانه‌های اجتماعی باشد. به عبارتی کنشگری سیاسی اجتماعی فرآیندهایی است که از طریق آن افراد و گروه‌ها به دنبال تغییر در ساختارهای اجتماعی و سیاسی هستند. این موضوع به طور خاص می‌تواند موضوعی جدید و جذاب باشد، اگرچه تحقیقات در زمینه فضای مجازی و کنشگری سیاسی در سطوح عمومی وجود دارد، اما تمرکز بر دانشجویان دختر و به خصوص در یک دانشگاه خاص می‌تواند ابعاد تازه‌ای را مورد بررسی قرار دهد. این موضوع به تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های خاصی که دختران دانشجو در فضای مجازی دارند کمک می‌کند و می‌تواند به فهم بهتر تاثیرات اجتماعی و فرهنگی این فضا بر روی آنها بینجامد. از این رو بررسی این موضوع می‌تواند به غنای ادبیات تحقیق در این زمینه افزوده و نکات جدیدی را روشن کند. در نتیجه سوال اصلی این تحقیق این است که آیا فضای مجازی بر کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز تاثیر دارد؟

به طور کلی این مقاله درصدد است تا نشان دهد که فضای مجازی چگونه می‌تواند به عنوان یک ابزار قدرتمند در دست دانشجویان دختر به افزایش کنشگری سیاسی اجتماعی آنها کمک کند. بررسی این مسائل می‌تواند به سیاست‌گذاران، دانشگاهیان و فعالان اجتماعی در طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های مناسب برای توانمندسازی دختران دانشجو در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی یاری رساند.

روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی-همبستگی می‌باشد. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز است که تعداد آن‌ها ۱۲۶۱۸ هزار نفر بود و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و در نظر گرفتن درصد خطای ۵ درصدی ۳۷۵ نفر به دست آمد. در این تحقیق پژوهشگر از پرسشنامه محقق ساخته استفاده کرده است. این پرسشنامه دارای ۵۴ سوال که پاسخدهی به سوالات مطابق طیف شش درجه‌ای لیکرت «عالی، مناسب، قابل قبول، نامعلوم، ضعیف،

غیرقابل قبول» است که با نظر اساتید محترم مورد تایید قرار گرفته است و در ابتدا در بین ۴۰ نفر برای تعیین پایایی توزیع شده است، آلفای کرونباخ به دست آمده معادل ۰/۸۹۲ بود. پس از اطمینان از قابل قبول بودن نرمالیتی متغیر وابسته از روش رگرسیون تک متغیری، رگرسیون چندمتغیری و تحلیل واریانس یک طرفه برای آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های این تحقیق در جداول ۱ تا ۶ آورده شده است:

جدول ۱. درصد و فراوانی افراد در سطوح متغیرهای جمعیت‌شناختی پژوهش

متغیر دموگرافیک	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی
سن	۱۸ تا ۲۲	۲۷۰	۷۴/۷
	۲۳ تا ۲۸	۸۴	۲۲/۴
	۲۹ تا ۳۲	۱۰	۲/۷
	سایر	۱	۰/۳
	کل	۳۷۵	۱۰۰
رشته	علوم پایه	۶۶	۱۷/۶
	علوم مهندسی	۱۳۴	۳۵/۷
	علوم انسانی	۱۷۵	۴۶/۷
	کل	۳۷۵	۱۰۰

در جدول ۱، شاهد فراوانی سطوح مختلف متغیرهای جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر هستیم. چنان که مشاهده می‌شود بیشترین بازه سنی پاسخگویان بین ۱۸ تا ۲۲ سال است (۷۴/۷ درصد). همچنین بیشتر پاسخگویان به ترتیب از رشته علوم انسانی (۴۶/۷) و علوم مهندسی (۳۵/۷) بودند. در ادامه شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) متغیرهای کمی پژوهش آورده شده است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در آزمودنی‌ها

متغیر	مقیاس	میانگین	انحراف معیار
فضای مجازی	مشارکت و فعالیت در فضای مجازی	۲۱/۴۸	۴/۶
	محتوای مطالب	۷/۹۲	۱/۹
	عضویت در فضای مجازی	۱۴/۲۰	۲/۲
	سوابق حضور در فضای مجازی	۷/۷۲	۱/۵
	عضویت در فضای مجازی	۱۴/۲۰	۲/۲
	نمره کل	۶۸/۲۳	۱۱/۱
نگرش به سکونت	نمره کل	۶/۵	۱/۸
رفاه اقتصادی	نمره کل	۵/۷	۰/۷۰
کنشگری سیاسی اجتماعی	نمره کل	۲۹/۹۹	۵/۳

در جدول ۲، اندازه‌های توصیفی میانگین و انحراف معیار نمره‌های کل و زیر مقیاس‌های پژوهش آورده شده است. در ادامه در جدول (۳) کجی و کشیدگی متغیر وابسته پژوهش آورده شده است.

جدول ۳. شاخص‌های نرمال بودن متغیر وابسته پژوهش

کشیدگی	کجی	عامل کلی	زیر مقیاس	آماره	خطای استاندارد
۰/۲۵	۰/۱۲	کنشگری سیاسی-اجتماعی	نمره کل	۰/۶۶	خطای استاندارد

مطابق با جدول ۳، مقادیر کجی و کشیدگی و خطای استاندارد مربوط به متغیر ملاک (وابسته) پژوهش آورده شده است. با تقسیم مقادیر کجی و کشیدگی متغیرها بر مقادیر خطای استاندارد، نمره به دست آمده در محدوده (۲ و -۲) قرار دارد که قابل قبول است. در ادامه در جدول ۴ پایایی ابزارها به تفکیک زیرمقیاس‌ها و نمره کل بر اساس ضریب الفای کرونباخ آورده شده است.

جدول ۴. شاخص پایایی ابزارهای پژوهش (پرسشنامه محقق ساخته)

متغیر	مؤلفه‌ها	تعداد آیتم	شاخص پایایی بر اساس ضریب آلفای کرونباخ
کاربری فضای مجازی	نگرش به میزان زمان استفاده	۸	۰/۷۴
	نگرش به مشارکت و فعالیت	۸	۰/۶۷
	نگرش به محتوای مطالب	۴	۰/۴۱
	عضویت در شبکه‌ها	۹	۰/۳۷
	نگرش به سوابق حضور	۵	۰/۲۸
	کل	۳۶	۰/۸۵
نگرش به سکونت	کل	۳	۰/۶۷
رفاه اقتصادی	کل	۴	۰/۷۲
کنشگری سیاسی-اجتماعی	کل	۱۷	۰/۷۹

مطابق با جدول ۴ پایایی سنجنده‌ها در حالت نمره کل مطلوب است و در بازه ۰/۶۷ تا ۰/۷۹ قرار دارد. پایایی زیرمقیاس‌های کاربری فضای مجازی نیز در اغلب موارد قابل قبول است. در ادامه در جدول ۵ ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش به عنوان یک شاخص توصیفی-استنباطی و به عنوان مقدمه‌ای بر برآورد مدل رگرسیونی آورده شده است.

جدول ۵. ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱. نگرش به زمان استفاده							
۲. نگرش به مشارکت و فعالیت	۰/۶۰**						
۳. نگرش به محتوای مطالب	۰/۳۹**	۰/۵۶**					
۴. نگرش به عضویت در مجازی	۰/۴۶**	۰/۴۳**	۰/۴۴**				
۵. نگرش به سال‌های حضور در مجازی	۰/۲۸**	۰/۳۴**	۰/۳۲**	۰/۳۶**			
۶. نگرش به سکونت	۰/۱۹**	۰/۲۱**	۰/۲۴**	۰/۲۹**	۰/۲۷**		
۷. کنشگری سیاسی اجتماعی	۰/۶۴**	۰/۷۹**	۰/۶۲**	۰/۶۶**	۰/۶۲**	۰/۳۰**	۱

* P < 0.05

** P < 0/01

روابط ساده و اولیه بین متغیرها با محاسبه ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت. در جدول ۵ ماتریس همبستگی (مرتب به صفر) بین متغیرهای پژوهش نشان داده شده است. مطابق جدول ۵ ماتریس همبستگی پیرسون، متغیرهای کاربری فضای مجازی، نگرش به سکونت و کنشگری سیاسی اجتماعی آورده شده است. مطابق ماتریس، بازه ضرایب همبستگی معنادار از ۰/۱۹ تا ۰/۷۹ است.

جدول ۶. رگرسیون تک متغیره پیش‌بینی کنشگری سیاسی-اجتماعی بر مبنای نمره کل کاربری فضای مجازی

متغیرهای پیش‌بین	R ²	Durbin-Watson	β	t	Sig
کاربری فضای مجازی	۰/۷۹	۱/۹۱	۰/۸۷	۳۸/۳۴	۰/۰۰۰

با توجه به نتیجه جدول ۶، در ارتباط با بررسی ارتباط مبنی بر «بین استفاده از فضای مجازی و کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز رابطه وجود دارد»، پس از بررسی مفروضات آمار پارامتریک برای متغیر وابسته و اطمینان از رعایت پیش فرض‌ها از رگرسیون تک متغیره استفاده شد. مطابق جدول ۰/۷۹ از واریانس متغیر کنشگری سیاسی اجتماعی در پژوهش حاضر توسط متغیر پیش‌بین یعنی نمره کل کاربری فضای مجازی تعیین می‌شود. این مقدار بیانگر حد بالایی از نقش کاربری فضای مجازی در تسهیل کنشگری سیاسی-اجتماعی

پاسخگویان است که البته با توجه به نوع خاص ابزار سنجنده این دو متغیر قابل تبیین است. مطابق با جدول، بر اساس $(t = 3.834, p = 0.001, \beta = 0.87^{***})$ شاهد نقش مثبت و معنادار متغیر کاربری فضای مجازی در پیش‌بینی کنشگری سیاسی-اجتماعی مشارکت‌کنندگان پژوهش هستیم.

بحث

سوال اصلی ما در این پژوهش این است که آیا بین فضای مجازی و کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز رابطه وجود دارد؟، باید این گونه عنوان کرد که موضوع مورد نظر ما، اهمیت ویژه‌ای در دنیای امروز دارد، چرا که فضای مجازی به‌عنوان یکی از پدیده‌های عمده عصر دیجیتال، تأثیرات گسترده‌ای در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع داشته است. استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در دنیای امروز به‌ویژه در میان قشر دانشجویی، به‌ویژه دختران دانشجو، به‌عنوان یک ابزار جدید و مؤثر شناخته شده است. در جامعه ایران، دختران زیادی به‌عنوان دانشجو در مقاطع مختلف تحصیلی در دانشگاه‌های مختلف به امر تحصیل مشغول هستند. تحصیلات دانشگاهی به‌طور سستی در جامعه ایران یک فرصت برای ارتقاء وضعیت اجتماعی به‌شمار می‌آید، و دانشجویان دختر در دانشگاه‌ها به‌ویژه در دوره‌های اخیر، در بسیاری از موارد توانسته‌اند با استفاده از فضای مجازی به‌عنوان ابزاری برای مشارکت در مسائل سیاسی و اجتماعی، نقش مؤثری ایفا کنند. دختران دانشجو در دانشگاه‌ها معمولاً دارای آگاهی‌های اجتماعی و سیاسی بالایی هستند، به‌ویژه در شرایطی که تحصیل در دانشگاه به‌عنوان یک ابزار برای توسعه و ارتقای آگاهی‌های فردی شناخته می‌شود. این آگاهی‌ها، به‌ویژه در فضای مجازی، به آنان این امکان را می‌دهد که به‌طور مستقل در مباحث سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند و در فضای آنلاین، نظرات و ایده‌های خود را به اشتراک بگذارند. فضای مجازی این فرصت را برای آنان فراهم می‌آورد که بدون ترس از قضاوت اجتماعی یا محدودیت‌های فرهنگی، به‌طور آزادانه و بی‌واسطه به بیان مسائل سیاسی و اجتماعی بپردازند.

نتیجه‌گیری

بین استفاده از فضای مجازی و کنشگری سیاسی اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز رابطه وجود دارد که نتایج نشان داد 0.87 از واریانس متغیر کنشگری

سیاسی اجتماعی در پژوهش حاضر توسط متغیر پیش‌بین یعنی نمره کل کاربری فضای مجازی تعیین می‌شود. این مقدار بیانگر حد بالایی از نقش کاربری فضای مجازی در تسهیل کنشگری سیاسی- اجتماعی پاسخگویان است که البته با توجه به نوع خاص ابزار سنجنده این دو متغیر قابل تبیین است. با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که بین استفاده از فضای مجازی و کنشگری سیاسی- اجتماعی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. نتایج نشان می‌دهند که استفاده از فضای مجازی به‌عنوان یک متغیر پیش‌بین، می‌تواند نقش مهمی در افزایش و تقویت کنشگری سیاسی و اجتماعی دانشجویان ایفا کند. این ارتباط نیز در میان دانشجویان دختر با توجه به ویژگی‌های خاص اجتماعی و فرهنگی آن‌ها برجسته است. در همین راستا، برانکو و همکاران (۲۰۲۱) معتقدند فناوری‌های شبکه‌های اجتماعی منجر به شفافیت بی‌سابقه و اشتراک جهانی بی‌عدالتی‌های دولتی شده و به انتقال نسبی قدرت به مردم دامن زده است. مطالعات داخلی نیز در این خصوص نکات ارزشمندی ارائه می‌دهند؛ مثلاً علی قلیف و همکاران (۲۰۱۸) اشاره می‌کنند گسترش شبکه‌های اجتماعی می‌تواند زمینه شکل‌گیری دولت باز و بازآفرینی روابط دولت و مردم را فراهم کند. هرسیچ و ربیعی نیا (۱۴۰۲) نقش شبکه‌های اجتماعی را در سه سطح هنجارسازی، بسیج، سازماندهی و واکنش میدانی بر جنبش‌های اعتراضی برجسته می‌دانند. همچنین، عبدالرحمانی و همکاران (۱۴۰۰) نشان می‌دهند که افزایش مطالبات و حمایت بین‌المللی از معترضان و حتی گسترش شایعات و اخبار غیرواقعی، ارتباط معناداری با گرایش به اغتشاش دارد. خانیکی (۱۳۹۷) نیز علاوه بر اشاره به کارکرد مثبت شبکه‌های اجتماعی برای جامعه مدنی، به آسیب‌هایی نظیر انتشار شایعات، خلق حباب گفتگو و فاصله گرفتن از فعالیت‌های مدنی واقعی اشاره می‌کند. در پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فضای مجازی بر کنشگری سیاسی- اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، نتایج نشان داد ابعاد مختلف کاربری فضای مجازی (از جمله نوع عضویت، نگرش به محتوا، سطح مشارکت و مدت حضور در فضاهای مجازی) با کنشگری سیاسی- اجتماعی این دانشجویان ارتباط مثبت و معناداری دارد. هم‌راستا با پژوهش‌های پیشین، یافته‌ها بیانگر آن بود که عوامل فردی دیگری مانند رشته تحصیلی، محل سکونت و سطح رفاه اقتصادی تأثیری بر سطح کنشگری سیاسی- اجتماعی نداشته‌اند؛ بلکه بهره‌گیری فعال، آگاهانه و هدفمند از شبکه‌های اجتماعی، تعیین‌کننده اصلی رفتارهای سیاسی و اجتماعی این دانشجویان بوده است. با توجه به اینکه این پژوهش به بررسی رابطه میان متغیرهای ساده‌ای همچون میزان استفاده از فضای مجازی و کنشگری سیاسی اجتماعی

پرداخته است، پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران آینده مدل‌های پیچیده‌تر و چندمتغیره‌ای را به کار گیرند. به‌ویژه می‌توان مدل‌های ساختاری معادلات (SEM) را به‌منظور تحلیل روابط پیچیده‌تری بین متغیرها و تعاملات آن‌ها (مانند نقش میانجی متغیرهای روان‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی) در نظر گرفت. بررسی تأثیرات بلندمدت فضای مجازی بر رفتار سیاسی و اجتماعی دانشجویان موضوعی است که در این تحقیق به‌طور محدود مورد توجه قرار گرفته است. پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به استفاده از طراحی‌های طولی برای بررسی تغییرات تدریجی نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی در طول زمان پرداخته و تأثیرات تغییرات در الگوریتم‌های فضای مجازی، نظیر توییتر و اینستاگرام، بر مشارکت سیاسی - اجتماعی دانشجویان را بررسی کنند.

منابع

- خانیکي، هادي و خجیر، یوسف (۱۳۹۷). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه جامعه مدنی ایران. مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۱۹ (۴۴)، ۷۱-۹۷.
- دال، رابرت و بریکنز، به روز استاین (۱۳۹۴). تحلیل سیاسی مدرن. ترجمه حمیرا مشیرزاده. تهران: فرهنگ جاوید.
- سجادی، محمد (۱۳۹۶). دنیای مجازی: امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزارهای ارزیابی. تهران: نشر کتابدار، چاپ چهارم.
- عبدالرحمانی، رضا؛ حسین پور، جعفر و جباری، میثم (۱۴۰۰). بررسی رابطه کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات. امنیت ملی، ۱۱ (۴۰)، ۳۹۵-۴۱۸.
- هرسیچ، حسین و ربیعی‌نیا، بهمن (۱۴۰۲). الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۴ (۳)، ۱-۲۲.
- یزدی، حسین (۱۳۹۵). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیش سیاسی مردم. نخستین کنگره بین‌المللی جامع علوم سیاسی ایران، برگزاری به صورت وینار، موسسه نمودار توسعه و ایتس.
- Alguliyev, . (2018). Role of Social Networks in E-government.
- Palmieri-Branco, S.C. (2021). Social Media as a Strategy for Protest Movements in an Era of Government Control. degree of Masters of Arts, University of Ottawa.